

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์	ผลของการจัดระเบียบองค์กรและเงื่อนไขทางชีวกายภาพ และเศรษฐกิจสังคมต่อการจัดการป่าชุมชน บ้านแม่แฮ อำเภอแม่แจ่ม และบ้านห้วยแก้ว กิ่งอำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่	
ชื่อผู้เขียน	นายก้องเกียรติ สุขเกษม	
วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต	สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์เกษตร	
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์	รองศาสตราจารย์ ดร. เบลูจพรหม เอกะสิงห์ ประธานกรรมการ	
	อาจารย์ ดร. ชูศักดิ์ วิทยภัค	กรรมการ
	อาจารย์ ดร. ชพิกา สังขพิทักษ์	กรรมการ

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ลักษณะสภาพแวดล้อมทั้งด้านชีวกายภาพรวมทั้งสภาพชุมชน องค์กรต่างๆในชุมชนและกฎเกณฑ์ต่างๆของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ 2) รูปแบบของการจัดระเบียบทางสถาบัน เงื่อนไขและแรงจูงใจในการดำเนินกิจกรรมของสมาชิกป่าชุมชน 3) ผลประโยชน์และต้นทุนของการจัดการ รวมถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน 4) ผลของการจัดระเบียบทางสถาบัน เงื่อนไข และแรงจูงใจที่แตกต่างกันต่อการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ศึกษา

การศึกษานี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยอาศัยแนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์นิเวศ แนวคิดด้านสิทธิชุมชน และการวิเคราะห์การจัดการเชิงสถาบันของทรัพยากรส่วนรวม มีการเก็บข้อมูลทั้งข้อมูลระดับครัวเรือนและข้อมูลระดับชุมชน โดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการออกแบบสอบถาม

ชาวบ้านในชุมชนบ้านแม่แฮเป็นชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง ที่อยู่ในพื้นที่ในการสนับสนุนของโครงการหลวง มีการถือครองที่ดินเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 6-10 ไร่/ครัวเรือน อาชีพหลักของครัวเรือนร้อยละ 96 ประกอบอาชีพการเกษตร ส่วนร้อยละ 76 มีการประกอบอาชีพรับจ้างเป็นอาชีพรอง รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนประมาณ 33,820 บาท/ครัวเรือน/ปี ซึ่งแหล่งรายได้หลักได้มาจากการขายผลไม้ และครัวเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 57 มีการพึ่งพิงทรัพยากรแหล่งน้ำอยู่ในระดับพึ่งพิง

มาก ส่วนในชุมชนบ้านห้วยแก้วส่วนใหญ่เป็นคนไทยพื้นราบ มีการถือครองที่ดินเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 1-5 ไร่/ครัวเรือน อาชีพหลักของครัวเรือนร้อยละ 44 ประกอบอาชีพการเกษตร รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนประมาณ 41,630 บาท/ครัวเรือน/ปี ซึ่งแหล่งรายได้หลักได้มาจากการรับจ้างและครัวเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 59 มีการพึ่งพิงทรัพยากรแหล่งน้ำอยู่ในระดับพึ่งพิงมาก

สภาพแวดล้อมทางด้านชีวภาพของชุมชนบ้านแม่แฮ พบว่าสภาพป่าเป็นป่าเบญจพรรณ ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์กว่าในชุมชนบ้านห้วยแก้ว และพบว่าข้อกำหนดอาณาเขตยังไม่ชัดเจนนัก มีพื้นที่ประมาณ 600 ไร่ ซึ่งมีขนาดเล็กกว่าของชุมชนบ้านห้วยแก้ว แต่อยู่ไกลจากชุมชนทำให้ตรวจสอบการลักลอบใช้ประโยชน์จากบุคคลภายนอกได้ยากกว่า นอกจากนี้ครัวเรือนส่วนใหญ่เห็นว่ามียอธรรการใช้แล้วหมดไปของไม้พื้น แหล่งน้ำ และผลผลิตจากป่าอยู่ในระดับปานกลาง ปานกลางค่อนข้างสูง และปานกลางค่อนข้างต่ำ ตามลำดับ ในเรื่องอธรรการกีดกันการใช้ พบว่าพื้นที่ของป่ามีขนาดเล็กกว่าทำให้ง่ายในการกีดกันการใช้ กล่าวคือสามารถสอดส่องตรวจตราได้ง่าย ภาวะความขาดแคลนของทรัพยากร พบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่เห็นว่าทรัพยากรไม้และพื้น แหล่งน้ำ ผลผลิตจากป่าอยู่ในระดับเพียงพอ ขาดแคลน และเพียงพอตามลำดับ ส่วนในป่าชุมชนบ้านห้วยแก้ว พบว่าสภาพป่าเป็นป่าเบญจพรรณ ที่ประกอบไปด้วยป่าดั้งเดิมและป่าที่เพิ่งฟื้นตัวจากการสัมปทานสวนป่าของนายทุน และพบว่ามีป้ายกำหนดอาณาเขตอย่างชัดเจน มีพื้นที่ประมาณ 1,600 ไร่ ซึ่งมีขนาดใหญ่กว่าของชุมชนบ้านแม่แฮ ครัวเรือนส่วนใหญ่เห็นว่ามียอธรรการใช้แล้วหมดไปของ ไม้พื้น แหล่งน้ำ และผลผลิตจากป่าอยู่ในระดับปานกลาง ปานกลางค่อนข้างสูง และปานกลางค่อนข้างสูง ตามลำดับ ในเรื่องอธรรการกีดกันการใช้ พบว่าพื้นที่ของป่ามีขนาดใหญ่ทำให้ยากในการกีดกันการใช้ แต่พื้นที่ป่าอยู่ติดกับชุมชนทำให้ตรวจสอบการลักลอบใช้ประโยชน์จากบุคคลภายนอกได้ง่ายกว่า ภาวะความขาดแคลนของทรัพยากร พบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่เห็นว่าทรัพยากรไม้และพื้น แหล่งน้ำ ผลผลิตจากป่าอยู่ในระดับเพียงพอ ขาดแคลน และขาดแคลน ตามลำดับ

ในเรื่องการจัดระเบียบเชิงสถาบัน พบว่า ชุมชนบ้านแม่แฮมีกฎเกณฑ์การใช้ทรัพยากรป่าไม้ที่มุ่งเน้นป้องกันป่าอนุรักษ์เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร รวมถึงป้องกันการบุกรุกแผ้วถางและทำกินในเขตป่าชุมชนและเน้นการใช้ประโยชน์เพื่อยังชีพเท่านั้น ในส่วนขององค์กรที่ทำหน้าที่ในกระบวนการการตัดสินใจ พบว่าชุมชนแห่งนี้จะมีองค์กรคณะกรรมการป่าชุมชนทำหน้าที่ในการบริหารจัดการและดำเนินกระบวนการการตัดสินใจ และมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ส่วนความขัดแย้งกับภายนอกชุมชนนั้นจะใช้คณะกรรมการองค์กร 14 หมู่บ้านร่วมกันตัดสินใจและไกล่เกลี่ยความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ส่วนความขัดแย้งกับทางเจ้าหน้าที่รัฐนั้นไม่พบ ครัวเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 99 มีความเข้าใจว่าทรัพยากรป่าชุมชนเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนรวม

ร้อยละ 59 ทราบเกี่ยวกับกฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ ร้อยละ 95 มีการยอมรับกฎเกณฑ์ต่างๆ ด้วยความสมัครใจ และร้อยละ 96 เห็นว่ากฎเกณฑ์ต่างๆมีความสอดคล้องกับสภาพชีวกายภาพของป่าและลักษณะทางเศรษฐกิจสังคมของชุมชน แต่พบว่าส่วนใหญ่คือร้อยละ 56 ไม่ได้มีส่วนร่วมกับการกำหนดกฎระเบียบต่างๆ เมื่อทำการประเมินสถานภาพการจัดการเชิงสถาบัน พบว่ามีความเข้มแข็งมากกว่าชุมชนบ้านห้วยแก้ว ในส่วนของชุมชนบ้านห้วยแก้ว พบว่ามีกฎเกณฑ์การใช้ทรัพยากรป่าไม้ที่มุ่งเน้นการฟื้นฟูป่าที่ถูกทำลายไปในอดีต มุ่งรักษาทรัพยากรโดยเฉพาะผลผลิตจากป่าเพื่อคนในชุมชน และเน้นการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ในส่วนขององค์กรที่ทำหน้าที่ในกระบวนการการตัดสินใจ พบว่าชุมชนแห่งนี้จะมีองค์ระดมทุนการป่าชุมชน ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการและดำเนินกระบวนการการตัดสินใจ และมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกชุมชน และไม่พบว่ามี ความขัดแย้งกับทางเจ้าหน้าที่รัฐ คราวเรือนส่วนใหญ่ร้อยละ 73 มีความเข้าใจว่าทรัพยากรป่าชุมชนเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนรวม ร้อยละ 81 ทราบเกี่ยวกับกฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ ร้อยละ 96 มีการยอมรับกฎเกณฑ์ต่างๆด้วยความสมัครใจ ร้อยละ 94 เห็นว่ากฎเกณฑ์ต่างๆมีความสอดคล้องกับสภาพชีวกายภาพของป่าและลักษณะทางเศรษฐกิจสังคมของชุมชน และพบว่าส่วนใหญ่คือร้อยละ 71 มีส่วนร่วมกับการกำหนดกฎระเบียบต่างๆ เมื่อทำการประเมินสถานภาพการจัดการเชิงสถาบัน พบว่ามีความเปราะบางกว่าชุมชนบ้านแม่แฮ

ในด้านการใช้ทรัพยากร พบว่าในชุมชนบ้านแม่แฮนั้น คราวเรือนแสดงพฤติกรรมการฉวยโอกาสเพียงร้อยละ 1.3 เท่านั้น แต่ในชุมชนบ้านห้วยแก้วมีคราวเรือนที่แสดงพฤติกรรมนี้มากกว่าคือมีประมาณร้อยละ 13 และยังพบว่าคราวเรือนของชุมชนบ้านห้วยแก้วมีพฤติกรรมการใช้ฟรีประมาณร้อยละ 7 ในขณะที่ชุมชนแม่แฮมีเพียงร้อยละ 2 เท่านั้น การมีส่วนร่วมในกิจกรรมความร่วมมือต่างๆ คราวเรือนของชุมชนบ้านแม่แฮมีส่วนร่วมมากกว่าของชุมชนบ้านห้วยแก้ว นอกจากนี้ยังพบว่าคราวเรือนทั้งสองชุมชนเห็นว่าแรงจูงใจที่สำคัญที่สุดที่ทำให้พวกเขาร่วมมือกันที่จะจัดการและดูแลทรัพยากรป่าชุมชน คือเพื่อให้มีทรัพยากรแหล่งน้ำไว้ใช้อุปโภคและบริโภค

ในส่วนของต้นทุนและผลประโยชน์ของการจัดการและดูแลการใช้ทรัพยากร พบว่าชุมชนบ้านแม่แฮมีต้นทุนโดยเฉลี่ยในระดับคราวเรือนประมาณ 248 บาท/คราวเรือน/ปี และมีต้นทุนโดยรวมในระดับชุมชนประมาณ 73,584 บาท/ปี ส่วนในชุมชนบ้านห้วยแก้วมีต้นทุนโดยเฉลี่ยในระดับคราวเรือนประมาณ 256 บาท/คราวเรือน/ปี และมีต้นทุนโดยรวมในระดับชุมชนประมาณ 104,893 บาท/ปี เห็นได้ว่าชุมชนทั้งสองใช้ต้นทุนในการจัดการและดูแลทรัพยากรป่าไม้ภายใต้กรรมสิทธิ์ร่วมที่น้อยกว่าการจัดการภายใต้กรรมสิทธิ์ของรัฐ ในด้านผลประโยชน์นั้น พบว่าชุมชนบ้านแม่แฮมีมูลค่าโดยเฉลี่ยของผลประโยชน์ที่คราวเรือนได้รับประมาณ 5,117 บาท/คราวเรือน/ปี

และคิดเป็นมูลค่าโดยรวมของชุมชนประมาณ 649,957 บาท/ปี ส่วนชุมชนบ้านห้วยแก้วมีมูลค่าโดยเฉลี่ยของผลประโยชน์ที่ครัวเรือนได้รับประมาณ 47,249 บาท/ครัวเรือน/ปี และคิดเป็นมูลค่าโดยรวมของชุมชนประมาณ 11 ล้านบาท/ปี

ผลที่เกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรภายใต้การจัดการป่าชุมชน พบว่าครัวเรือนส่วนใหญ่ของทั้ง 2 ชุมชน พอใจกับประสิทธิภาพของการใช้ทรัพยากรภายใต้การจัดการป่าชุมชน เห็นว่ามีความเท่าเทียมกันในการใช้ประโยชน์ และพอใจกับความมั่นคงในวิถีชีวิตภายใต้การจัดการป่าไม้ในรูปของป่าชุมชน และพื้นที่ป่าไม้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยดูจากสภาพป่าที่ถูกแผ้วถางในอดีตเริ่มกลับมาฟื้นตัว มีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น ช่วงภาวะขาดแคลนน้ำลดลง มีสัตว์ป่าให้เห็นมากขึ้น

Thesis Title Effects of Institutional Arrangement and Bio-physical and Socio-economic Conditions on Community Forest Management in Ban Mae Hae, Amphoe Mae Chaem and Ban Huay Kaew, King Amphoe Mae On, Changwat Chiang Mai

Author Mr. Kongkeit Sukkasem

M.S. Agricultural Economics

Examining Committee	Assoc. Prof. Dr. Benchaphun Ekasingh	Chair
	Lect. Dr. Chusak Wittayapak	Member
	Lect. Dr. Chapika Sangkapitux	Member

Abstract

This research has the objectives to study : 1) bio-physical environment conditions and community conditions, different organizations in communities and community's regulations in forest resources management 2) patterns of institutional arrangement, conditions and incentive to activities of community forest members 3) benefits and costs of management and conflict occurred by forest uses 4) results of the institutional arrangement, conditions and different incentive to community forest management in the study areas.

In this study, qualitative research methods were employed using the concepts in ecological economics, community rights and analysis of institutional management of common – pool resources. The data collection was made at the household and community level, using in - depth interviews, and questionnaires.

Villagers in Ban Mae Hae community were Karen living in the areas of work of the Royal Project. Their land holding size was around 6-10 rai per household. 96 percent of the households had agriculture as major occupation, and 76 percent had wage

employment as a secondary occupation. The average income was 33,820 baht per household per year which they received from selling fruits, 57 percent of the households depended on water resource at a high level. Villagers in Ban Huay Kaew community were lowland Thai. The land holding size was around 1-5 rai per household. 44 percent of the households had a major occupation in agriculture. The average income was 41,630 baht per household per year in which main income were from wage labor. 59 percent of the households depended on water resource at a high level.

In terms of the bio-physical conditions, forests in Ban Mae Hae are mixed-deciduous forests which are richer than in Ban Huay Kaew and the forests do not have a clear boundary. The forests in Ban Mae Hae are 600 rai, smaller than Ban Huay Kaew. They are, however, more distant from the villages which make it difficult for anyone to notice any wrong doing in the forests. The degree of subtractability in the use of the community forests was medium for fuelwoods, medium - to - high for water resources and forest products. In terms of excludability, the smaller sized forests were easier to exclude people from use and enforcement was easier. In Ban Huay Kaew, the forests are mixed-deciduous forests which consist of old forests, and newly recovered forests from old concession areas. There are 1600 rai, a bigger size than Ban Mae Hae community with a clear boundary. Most households found that the degree of subtractability for fuelwood was medium, and for water resources and forest products was medium - to - high. In terms of excludability, the larger forest size made it difficult to exclude people from use but being nearer to the community made it easier to defect wrong doing. In terms of scarcity, most households found that timber and fuelwood were sufficient for use but water and forest resources were scarce.

Dealing with institutional arrangement, it was found that the community in Ban Mae Hae had rules of forest resource use, emphasizing conservation of forests for watershed purposes and protection from trespassing and clearing for agriculture as well as to focussing on using the resources for subsistence only. There was a community forest committee taking charge of management, decision making and solving problems of any conflicts occurred in the community. Any conflicts outside the community were under the responsibility of the 14 - village Committee Organization that participated in decision

making to compromise conflicts. There were no conflicts between the community and the government authorities. Most households (99 percent) understood that the resources in the community forest were common property. 59 percent of the households in the community knew about the rules. 95 percent accepted the rules voluntarily, and 96 percent understood that the rules were congruent to the bio-physical environmental conditions of the forests and the socio-economic characteristics of the community. However, it was found that most households, that is 56 percent, did not take part in setting the rules. When assessing at the institutional management status, it was found that Ban Mae Hae community was more empowered than Ban Huay Kaew community. Ban Huay Kaew community had rules on using forest resources which focussed on restoring destroyed forests and protecting forest products for the use of members in community and also focussed on economic uses. Its community forest committee had the duties in management, decision -making, solving conflicts occurred in and outside the community. There was no conflict between the community members and the government authorities. Most households (73 percent) had an understanding that community forest resources were common property. 81 percent knew about forest rules and 96 percent accepted the rules voluntarily. 94 percent agreed that there was congruence between the operational rules and local conditions. 71 percent took part in setting the rules. When assessing the institutional arrangement status, in this community it was found that the status was fragile than in Ban Mae Hae community.

In terms of resource use in Ban Mae Hae and Ban Huay Kaew, it was found that 1.3 percent and 13 percent of households had opportunism behavior respectively. 7 percent of households of Ban Huay Kaew had free - riding behavior while this was only 2 percent in Ban Mae Hae. The households of Ban Mae Hae took part in cooperative activities more than the households in Ban Huay Kaew.

In terms of the costs of management and overseeing forest resources, it was found that Ban Mae Hae community had the average costs of 284 baht per household per year and the total costs at the community level about 73,584 baht per year. Ban Huay Kaew community had these costs averaged at 256 baht per household per year and the total costs at the community level about 104,839 baht per year. Both communities

were seen to have lower costs in forest resource management under common property than the case under the management of the state property.

In terms of benefits of forest use, it was found that Ban Mae Hae community had an average benefits of 5,117 baht per household per year. The total benefits for the community were about 649,957 baht per year. Ban Huay Kaew community had an average benefits of 47,249 baht per household per year and the total benefits for the community were about 11 million baht per year.

The consequences of resource use under community forest management in the two communities were efficiency, equity and security of livelihood as expressed by most households. The forested area showed an increasing trend. This could be seen from the forests which was destroyed in the past, but they have now been recovered appear. There is a shorter period of water scarcity and more wild animals appear in the forests.